

LA VALL DE NÚRIA
DESAPAREGUDA

LLUÍS ESTASEN PLA / AFCEC

Agustí Dalmau Font

LA VALL DE NÚRIA DESAPAREGUDA

LA VALL DE NÚRIA DESAPAREGUDA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer del 2021

Primera reimpressió: juny del 2021

© dels textos: Agustí Dalmau Font

© del pròleg: Núria Esponellà

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:
Editorial Efadós

Col·laboració:

Ajuntament de Queralbs
Ajuntament de Ribes de Freser
Ferrocarriils de la Generalitat de Catalunya
Vall de Núria

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Assessorament lingüístic:

Xavier Manuel i Altés

Fotografia de coberta:

L. Roisin (Ed.) / Fons Agustí Dalmau Font

Acrònims:

AFCEC (Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista
de Catalunya)
ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
CRDI (Arxiu Municipal de Girona - Centre de Recerca
i Difusió de la Imatge)

ISBN 978-84-18243-23-3

DL B-4149-2021

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb
l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per
la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment
d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de
Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Tradició, natura i esport

Pàg. 12

EL CAMÍ VELL

Un passeig per la història i la natura

Pàg. 46

EL CREMALLERA

Una obra d'enginyeria a l'alta muntanya

Pàg. 80

EL SANTUARI

La devoció popular

Pàg. 146

PASTORS I ESQUIADORS

Entre la tradició i el turisme

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

Núria Esponellà

Només de desplegar les pàgines d'aquest llibre m'he endinsat en un món conegut que se'm presenta ara des d'una perspectiva diferent, una mirada ignota al Núria històric a través d'imatges en què el factor humà és el protagonista. Imatges que formen part de tota una galeria visual que permet recrear alguns dels episodis històrics que s'han esdevingut a la vall d'ençà del segle XIX. Moltes d'aquestes fotografies –seleccionades amb encert per l'autor– presenten també escenes variades de

la vida quotidiana i sorprenen per la singularitat d'alguns dels personatges anònims que hi apareixen.

Una altra característica de la publicació que teniu a les mans és la capacitat de fer-nos viatjar en el temps. No és endebades que el déu dels detalls a què apel·lava Flaubert es trobi en la descripció minuciosa d'accions i en les expressions dels rostres fotografiats, que transmeten emocions particulars i que ens retornen a escenes pretèrites esquitxant-nos els ulls com aigua neta de pluja.

Algunes fotografies m'han corprès, com la del nen girat d'esquena al salt d'aigua que mira l'objectiu de la càmera, conscient que la pròpia infantesa hi quedarà

retinguda. En altres moments, les imatges sobten (en subratllaria el paisatge, força més pelat d'arbres que en l'actualitat). Altres vegades narren esdeveniments que jo només coneixia a través de documents i d'informació textual. En són exemple les fotografies del conjunt del santuari de finals del segle XIX i de l'església antiga, dels homes i dones que fan o desfan el camí vell o dels traginers acompanyats per mules i ases carregats d'equipatge.

D'altra banda, m'han sobtat fotografies impactants que recorden l'etapa fosca de la Guerra Civil i altres testimonis gràfics. Tots suposen una font d'informació que ens arriba seqüenciada i que permet, al mateix temps, resseguir els interessos dels fotògrafs al llarg del temps, evidenciats per una gran diversitat de temàtiques.

Finalment, hi he trobat un Núria senzill i autèntic, que fuig dels tòpics amb què s'ha representat tradicionalment l'entorn del santuari. Algunes imatges pintoresques són d'una gran bellesa i s'hi constata el tarannà tranquil de la gent dels pobles de l'entorn.

Servo també a la memòria l'escena d'una dona que fa la bugada a la riba i la de dues noies d'aire empoderat que vesteixen pantalons a peu del cremallera. La seva confiança m'arriba des de la distància temporal, com un testimoni de tot allò que em representa.

Núria em remet als meus orígens; per això agraeixo especialment la mirada aprofundida que proposa aquest llibre sobre un món que estimo i que mai acabaré d'haver apamat, perquè és un univers en si mateix.

Introducció

TRADICIÓ, NATURA I ESPORT

Agustí Dalmau Font, historiador i arxiver

La vall de Núria és un dels indrets més emblemàtics de Catalunya. Alhora, ha esdevingut un referent cultural, històric i religiós, i per això ocupa un lloc destacat en la configuració de la identitat nacional del país.

Està situada en el vessant sud dels Pirineus Orientals, a l'extrem més elevat i muntanyós de la vall de Ribes, i més concretament en el terme municipal de Querolbs (Ripollès). Un altre tret físic de la contrada és que limita al nord amb França.

El paratge està envoltat per set depressions –Eina, Embut, Finestrelles, Fontalba, Noufonts, Noucreus i Fontnegra-, per això antigament es coneixia com les Set

Valls. A més, està regat per les aigües dels torrents d'Eina i Finestrelles, que formen el riu Núria davant mateix del santuari, a 1.967 metres d'altitud.

La primera dada coneguda de Núria és de l'any 1087, quan Guillem Ramon I de Cerdanya va concedir els drets de pasturatge a la zona al monestir de Santa Maria de Ripoll. El culte a la Verge Maria ja està documentat el segle XII. De fet, la imatge de la marededéu –una talla romànica de fusta de noguera policromada- és d'aquella centúria. L'any 1271 ja és té notícia de l'existència d'un alberg de pelegrins, i des del segle XV la campana, la creu i l'olla –els símbols de Núria- estan exposats per a la veneració dels fidels.

L'enclavament es caracteritzà fins a mitjan segle XIX per la presència de pocs edificis, de proporcions reduïdes.

AUTOR: DESCONEGUT / FONS: RICARD ROCA FARRAN

PERSONAL

A la pàgina anterior, el personal del l'hostatgeria i del restaurant, serveis del santuari situats a la casa de Loreto, entre el 1911 i el 1925. L'any 1920 treballaven a Núria vint-i-set persones. La fotografia es va fer davant de la porta d'accés al recinte.

BANDERES ESPANYOLES

La festa de sant Gil entre el 1943 i el 1945. La comitiva, amb els capellans i els pastors al capdavant, es dirigeix des de la capella dedicada al sant vers l'església. Crida l'atenció la presència de banderes espanyoles a l'edifici i que a la façana principal encara hi hagi l'ull de bou.

JOSEP PASSOLA PUIG / Fons MUSEU ETNOGRÀFIC DE RIPOLL

Però a partir d'aleshores es produïren profunds canvis amb la construcció d'una nova església i de cases pensades per acollir diversos serveis, i el progressiu enderrocament dels immobles antics.

El Núria tradicional i la transformació urbanística vers el que podríem anomenar el nou Núria resultà atractiu als ulls dels fotògrafs fins als anys trenta del segle passat. Els primers retratistes solien ser aficionats a l'excursionisme, socis del Centre Excursionista de Catalunya i professionals, com fou el cas d'Àngel Toldrà Viazó (A. T. V.), la casa Thomas, la fototípia Labouche Frères -que edità imatges de Nicolau Coma Llitjós (N. C. LL.) i de Josep Esplugas Puig- o el fotògraf Josep Boixadera Ponsa, conegut per les inicials J. B. A la dècada dels vint s'ha de destacar la tasca duta a terme per l'editor Lucien Roisin.

En aquest període, qualsevol racó de Núria interessava al fotògraf tot i la seva aparent poca rellevància: una creu, una font, un pont o un salt d'aigua, per citar-ne uns

quants. Gràcies a ells, el santuari i l'entorn estan molt ben documentats visualment.

L'arribada del cremallera, l'any 1931, feu que d'altres fotògrafs professionals, com Adolf Zerkowitz o Josep M. Guilera, retratessin la vall de Núria, i que tothom hi pogués accedir, cosa que significà la popularització de l'indret.

D'altra banda, hi hagué un canvi en la temàtica, i és que els racons immortalitzats abans dels anys trenta ja no interessaven. Ara el que es fotografava són els nous allicients, com l'alberg, el cremallera, el funicular i el llac.

Les instantànies del llibre són el reflex dels canvis produïts en el paisatge nurienc fins als anys seixanta del segle xx. Una època en què el cotxe va estar a punt d'envair aquest oasi de tranquil·litat, però sortosament no va ser així. Actualment, és un indret que encara conserva l'encant i la tranquil·litat que tant va captivar pastors i pelegrins, i que fan de la vall de Núria un paratge únic.

AUTOR DESCONEGUT / FONS RICARD ROCA FARRAN

EL CAMÍ VELL

Un passeig per la història i la natura

Fins a l'entrada en servei del cremallera, l'accés a Núria es feia, principalment, pel camí vell. D'aquesta manera, contrabandistes, esquiadors, excursionistes, militars, pelegrins, ramaders, refugiats i traginers, entre d'altres, l'han utilitzat al llarg dels segles per arribar a la vall o bé passar a França.

Des del poble de Queralbs, punt d'inici del recorregut, el viarany té una llargada d'uns nou quilòmetres i un desnivell de prop de 900 metres. Durant la caminada, que esdevé una barreja d'esport, història i gaudi de l'entorn natural, és possible veure indrets tan emblemàtics com, per exemple, la font de la Ruira, la peculiar formació geològica de les Roques de Núria, el pont de Cremal, el salt d'aigua de la Cua de Cavall o la Creu d'en Riba, des d'on s'obre al caminant la vall de Núria.

Actualment, el camí té un indiscutible interès turístic, i està considerat un dels senders més atractius i concorreguts dels Pirineus.

QUERALBS

El poble de Queralbs, situat a 1.201 metres d'altitud, és el punt de partida del camí que històricament ha permès accedir a la vall de Núria. Abans de la inauguració del cremallera, el trajecte es feia a peu o bé amb el servei de cavalleries ofert pels hostals Apremiant, Donato, Siset i Tinet. A la fotografia, realitzada entre el 1916 i el 1926, es veu el camí ral que enllaçava el poble amb Ribes de Freser abans de la construcció de la carretera, i en primer terme, l'oratori de la Costa. Al centre, darrere uns arbres, s'entreveu l'edifici de l'Ajuntament, bastit l'any 1898.

L. ROISIN (ED.) / Fons AGUSTÍ DALMAU FONT

